

הוכחנו עתה.

איסור "נשך" בהלוואת אוכל, מניין?

ובהכרח, צריכים אנו לבאר, כי לא חלקן **הכתוב** את נשך ותרבית [באומרו: כספך לא תתן לו בנשך, ובמרבית לא תתן אכלך] **אלא** בכדי לעבור עליו בשני לאוין.

שבכל גביית ריבית, עוברים על שני לאוין, הן מצד הנשך שבדבר, הן מצד התרבית שבדבר, ולכן כפלה התורה את האיסור בשני לשונות.⁽⁴⁾

תנו רבנן: בספר ויקרא [פרק כה] נאמר, "את כספך לא תתן לו בנשך, ובמרבית לא תתן אכלך". ומשמע, שהתורה תלתה את הלאו של "נשך" בהלוואת כסף, ואילו את הלאו של "ריבית" בהלוואת אוכל.

ודנה הברייתא: **אין לי מקור מן הפסוק אלא** לאסור איסור "נשך" בכסף [בהלוואת כסף], וכמו כן איסור "ריבית" באוכל [בהלוואת אוכל], כגון סאה חיטין בסאתיים.

תלמוד לומר, לכן נאמר בדברים [פרק כג] "לא תשיך לאחיך נשך אוכל". ריבתה התורה בזה איסור "נשך" גם בהלוואת פירות.

ועדיין מקור לאיסור "ריבית" בהלוואת כסף מניין?

תלמוד לומר, הרי נאמר בדברים [שם] "לא תשיך נשך כסף".

אם אינו ענין [מאחר ואינו נצרך] לאיסור טא-א נשך להלוואת כסף, שהרי כבר נאמר בו איסור בתחילת הפסוק "לא תשיך לאחיך", **תנהו ענין** [דרשהו אתה] לריבית כסף.

מעתה יש לנו מקור לאיסור נשך וריבית, בין בהלוואת כסף בין בהלוואת אוכל.

להדיא, כי אם הלוח לו על מנת שידור המלוה בחצרו שלא עומדת להשכרה, אף שקצצו כך במפורש, הרי זה נחשב כ"תרבית בלי נשך", מאחר וזה נהנה וזה לא חסר. וכתב כי מסוגינתנו עולה "כי בתרבית בלי נשך אין איסור מדאורייתא כלל" וכל האיסור שם הוא רק מדרבנן וכל זה שלא כדברי רבינו עקיבא איגר זצ"ל.

וישוב נוסף לקושי המהר"ם שיף ראה ב"כללא דריביתא" סימן קסו [לבעל האורים ותומים הנדפס בשולחן ערוך].

4. התוספות כתבו בד"ה למה, לפי רבא, מה שלא נכתב "כספך לא תתן לו בנשך, ובנשך לא תתן אכלך", וזה לשונם "כיון שהוצרך שני

"המלוה את חברו לא ידור בחצרו", ומבואר בגמרא שזה גם באופן שהבית לא קיימא לשכר ואין הפסד ללוה, והמלוה עביד למיגר [דרכו לשכור בדמים], והרי באופן זה חשיב "תרבית בלא נשך" כי המלוה מרוויח בלי שהלוה יחסר! וכמו כן בציור הפוך, שהחצר היתה קיימא לאגרא, והמלוה לא היה עביד למיגר, מצאנו "נשך בלא תרבית"?

ובחידושי רעק"א תירץ כי כל האופן של ריבית דאורייתא בדר בחצר חברו מבואר בפוסקים הוא רק באופן שקבע הלוח עם המלוה מראש ואמר "הלוויני ודור בחצירי" ומחדש ר' עקיבא איגר שבאופן זה נחשב החצר כקיימא לאגרא והמלוה כעביד למיגר.

הרא"ש לקמן דף סד: [סימן טז יז] נוקט

ישך". מכאן, שכל דבר ודבר הרי הוא בכלל האיסור של ריבית.

שאלנו לעיל, מנין שגם על המלוה נאמר איסור נוסף של נשך באוכל, ואיסור נוסף של תרבות בכסף כאשר מצינו אצל הלווה? והוצרכנו ללמוד אותו מגזירה שוה.

ורבינא אמר: לאיסורי המלוה, לא נשך באוכל, ולא ריבית בכסף צריכי קרא! אין צורך לו בריבוי מיוחד, היות והכל נשמע מן הפסוק.

כי אמנם אילו היתה התורה כותבת את שני חלקי הפסוק בצורה אחת, כך: "את כספך לא תתן לו בנשך. ואכלך לא תתן במרבית". היה מדויק מן הכתוב בדקאמרת [כאשר היית סבור], כי "נשך" אמור על כסף דוקא, ואילו "מרבית" אמור על אוכל דוקא. ואם כן, באמת אין לנו מקור לאיסור נשך באוכל ומרבית בכסף.

אך השתא, דכתיב "את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך" — מאחר ושינתה התורה וכתבה את המילים "נשך ומרבית" בין "את כספך לא תתן", לבין "לא תתן אכלך",

קרי ביה הכי, עליך לדרוש את המקרא לשני

ועדיין אין לי מקור לאיסור נשך אוכל וריבית כסף אלא כלפי האיסור של הלוח, שהרי בו נאמר הפסוק של "נשך כסף, נשך אוכל", כפי שדרשנו כעת.

אבל לגבי האיסור האמור על המלוה, בו מצאנו רק איסור נשך בכסף, וריבית באוכל, מנין שיהיה בו גם איסור נשך באוכל, וגם איסור ריבית בכסף?

נאמר נשך בלוח, "לא תשיך לאחיך נשך", ונאמר נשך במלוה "את כספך לא תתן לו בנשך".

ולומדים אנו בגזירה שוה: מה, כמו "נשך" האמור בלוח, לא חלקת בו בין בכסף בין באוכל, בין בנשך בין במרבית. לעולם עובר על שני הלאווין, כפי שדרשנו לעיל.

אף "נשך" האמור במלוה, לא תחלוק באיסוריו. אלא לעולם הוא אסור, בין בכסף בין באוכל, בין בנשך בין במרבית.

וממשיך התנא: עד כאן למדנו מקור לאיסור ריבית רק בהלוואת כסף ופירות, מנין לרבות כל דבר [כל מינים שבעולם] שהלוואתן בריבית אסורה⁽⁵⁾?

תלמוד לומר: [שם] "נשך כל דבר אשר

הלוואת קרקע אסורה [וכן כתב הר"ן שמדרבנן אסור משום שלא גרע מריבית דברים]. ומבואר בתוספות כאן ובכתובות דף מו עמוד א' כי אם ההלוואה היתה בקרקע והפרעון במטלטלין, או הפוך ההלוואה היתה מטלטלין והפרעון קרקע, אזי אסור מן התורה. עוד מיעטו התוס' מכלל ופרט וכלל ריבית שערכה פחות משהו פרוטה. ולענין עבדים

לאוין, אורחא דקרא לכתוב לשון משונה, שהוא נאה יותר".

5. והגם כי נתרבה כל דבר באיסור ריבית, שיטת התוספות כאן ועוד ראשונים כי הלוואת קרקע נתמעטה מאיסור ריבית בכלל ופרט וכלל. וכגון המלוה חמש נטיעות עבור שיתן לו עשר נטיעות, מותר מן התורה. ומשמע כי מדרבנן גם

המלוה עובר באיסור על כל מין ומין.

אמר רבא: למה לי דכתב רחמנא, מדוע צריכה היתה התורה לייחד שלשה לאווין נפרדים על ענין אחד, ואלו הן:

לאו ברבית אל תקח מאתו נשך [ויקרא כה פסוק לו],

לאו בגזל לא תגזול [ויקרא יט פסוק יג],

לאו באונאה לא תונו איש את עמיתו [ויקרא כה]

הלא הכלל העולה מכל האיסורים האלו הוא, כי נאסר לאדם לחסר את ממון חברו בכל אופן שהוא! ואם כן יכלה התורה לכתוב רק אחד מהם והשאר יהיו למדים ממנו "במה הצד" ומדוע נצרך לאו מיוחד על כל אחד ואחד? (6)

ומתוך: **צריכי**, באמת חלוק כל אחד מחבירו באופן שלא יתכן שנלמד זה מזה.

דאי כתב רחמנא לאו ברבית, לא הייתי לומד מזה לאסור בכל מקום שיש בו חסרון ממון [כגון גזל], **משום** שהייתי אומר **דחידוש מיוחד הוא** בפרשת ריבית. והראיה לכך היא, **דאפילו בלוה**, שהוא לא מחסר

הצדדים, ובאופן זה: **את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית**. — **בנשך ובמרבית לא תתן אכלך**. והרי זה כאילו כתוב במפורש נשך ומרבית גם כלפי את כספך לא תתן לו [הלוואת כסף], וגם כלפי לא תתן אכלך [הלוואת פירות].

ומקשינן: **והא לשון התנא** בברייתא שלעיל הוא כך: **"נאמר נשך בלוה ונאמר נשך במלוה"** קאמר, מבואר כי הלימוד הוא מגזירה שוה!

ומתצינן: **הכי קאמר**, כוונת התנא היא לומר, **אילו לא נאמר קרא**, וכפי שדרשה רבינא לעיל, אזי הייתי אומר **גזירה שוה** מלווה למלוה.

אבל **עבשיו**, שנאמר **קרא** של "בנשך ובמרבית לא תתן אכלך", כפי שדרש רבינא, **גזירה שוה לא צריך**.

ומקשינן: **אלא גזירה שוה**, למה לי?

ומתצינן: נצרכה הגזירה שוה לענין התוספת של **"נשך כל דבר אשר ישך"**, הנכתב יחד עם איסורי הלוה, שריבינו מזה לעיל, שכל מין ומין הוא בכלל איסור ריבית, ומדלא נכתב ריבוי זה במלוה אלא בלוה, משום כך נצרכה הגזירה שוה ללמד, שגם

ההתחייבות של הריבית, כפי שקצצו ביניהם. רק שאסרה התורה על המלוה לממש את חוב הריבית ולגבות אותו, [וכמו כן אסרה את גוף הקציצה]. אך אם גבה את הריבית באיסור, אין הריבית "גזל" בידו, רק מחוייב בחוב חדש להחזיר כפי שיבואר לקמן. ואילו כאן משמע שכל ריבית ניתן ללמוד מגזל? ועיין מחנה אפרים דיני ריבית סימן א' שבאמת נקט כי

ושטרות דנו הפוסקים, ראה בסמ"ע יו"ד סימן קסא סעיף א'.

6. א. ומבואר משאלת רבא — כי ניתן ללמוד איסור ריבית מגזל, ובפשטות ניתן להקשות מזה, על שיטת הריטב"א הידועה.

שיטת הריטב"א לקמן סה. ובקידושין דף ו. היא; כי כל "ריבית קצוצה" מן התורה חלה

חוטף הממון על כרחו של הבעלים. אבל **אונאה**, שנעשית דרך מקח וממכר [וכמו כן ריבית שנעשית דרך הלוואה], **אימא לא**. שמא לא יהא בזה לאו. לכן ייחדה התורה גם לאו באונאה.

ואי כתב רחמנא לאו באונאה, לא הייתי לומד מזה לאסור "גזל", כי הייתי אומר, היות ובגזל, הנגזל רואה את הגזילה ומתיישב, הרי הוא מוחל, ואין בזה איסור, ואילו מה שאסרה התורה באונאה, הוא

ממון מחברו על ידי שפורע את הריבית, אלא אדרבה, הוא הנחסר, ובכל את **אסרה רחמנא**. ובהכרח, שאין איסור ריבית משום "חיסור הממון" של חברו, אלא חידוש הוא בריבית דוקא, ואין ללמוד מזה לגזל. לכן ייחדה התורה לאו בגזל.

כמו כן, **אילו כתב רחמנא לאו רק בגזל**, ולא באונאה וריבית. לא הייתי לומד מזה לאסור ריבית ואונאה, כי שמא דוקא גזילה אסרה התורה, **משום דבעל כרחיה**, הרי הוא

דמעיקרא" ומהי קושית הגמרא?! והוכיח מזה "הפליתי" חידוש עצום, כי ריבית שנאסרת מכח הדין של "בתר מעיקרא" אין בה איסור של "לא תקח ממנו נשך ותרבית", כי אם איסור של "לא תשימון עליו נשך".

והלא הקדמנו שקושית רבא היתה רק על הפסוק של "לא תקח ממנו נשך", שתהא נלמדת מגזל ואונאה, ולא על הפסוק של "לא תשימון". ואם כן מיושב היטב.

ג. ובכוונת השאלה שיהא נלמד איסור אונאה מאיסור גזל וריבית, ביאור הדבר הוא: משום שיסוד איסור אונאה גם הוא — משום שעל ידי האונאה מחסר המוכר את הלוקח בכספו. ולכן ניתן ללמוד איסור אונאה מאיסור גזל "במה הצד" [וכן להיפך: איסור גזל מאיסור אונאה].

וכתב הריטב"א, כי הגם שאיסור אונאה שעל "המוכר" ניתן ללמוד מגזל, אך לא היינו למדים משם את איסור האונאה שעל "הלוקח" כלומר: הרי אסרה התורה גם על הלוקח שלא ירמה את המוכר במחיר נמוך, ואיסור זה נלמד מפסוק מיוחד [כמבואר לעיל דף נא]. והלוקח אינו מחסר ממון למוכר בהונאתו, אלא שמונע ממנו רווח המסחר. אם כן איסור זה לא יכולנו ללמוד מאיסורי גזל או ריבית, וכל קושית הגמרא אם כן — היא על אונאת המוכר.

הריבית היא כגזילה, ולא קנאה המלוה מצד הדין. ולשיטת הריטב"א צריך לומר כי אמנם הריבית לא גזל אך עצם הקציעה "נושכת וגוזלת" את הלוח וזאת היינו למדים לאסור כאשר בגזל ואונאה.

ב. ועל מה שמבואר בשאלת רבא וכן בהמשך הגמרא, כי ניתן ללמוד איסור ריבית מגזל ואונאה, צריך להדגיש שהכוונה היא על האיסור של "אל תקח מאתו נשך ותרבית" הנאמר על המלוה, אך האיסור "לא תשיך" הנאמר על הלווה וכמו כן האיסור "לא תשימון עליו נשך" שנאמר על המלוה העדים והערב. כמבואר בסוף הפרק — ודאי לא היה נלמדים מגזל ואונאה כי איסורים אלו לא מפרשת גזילת ממון הם.

ומקשה כאן ה"פליתי" קושיא עצומה, הלא הבאנו לעיל הערה 1 דברי הראשונים שפסקו כי "בתר מעיקרא אזלינן" והמבואר מזה כי איסור ריבית לא תלוי במה שנחסר הלווה בשעת הפרעון או במה שהרוויח המלוה אז, אלא הכל תלוי בשעת הקציעה. ואם אז היתה נחשבת הקציעה כתוספת על ההלוואה, הרי היא אסורה גם אם בסוף לא נחסר הלווה כלום. אם כן איך נוכל ללמוד איסור של "בתר מעיקרא" מגזל ואונאה, שענינם — חסרון ממון חבירו בפועל? ואם כן נצרך האיסור של ריבית לאסור "ריבית

משום דלא ידע הלוקח בשעת המקח כי נתאנה על ידי המוכר, **דמחיל** [בכדי שימחל לו].

לכן נכתבו שלשתן.

ומקשינן תו: אכן **חדא** [כל אחד מהם] **מחדא** [מכל לאו מסויים אילו היה נכתב רק הוא] **לא אתיא** [לא היה נלמד] מן הטעמים שנומקו לעיל.

עדיין קשה — **תיתי חדא מתרתי** אחר ששנים מהלאוין נכתבו, הרי השלישי כבר לא נצרך, כי נוכל ללמוד אותו מן שני הלאוין שכבר נכתבו!

ודנה הגמרא: **הי תיתי**, איזה לאו ניתן ללמוד מן השנים האחרים?

אם כוונתך — **דלא לכתוב רחמנא לאו ברבית, ותיתי** יהא נלמד **מהנך**, מגזל ואונאה?!

הלא יש לחלק ולומר: **מה להנך**, גזל ואונאה, מה שאסרתם התורה, **שכן** חסרון הממון שבגזל ואונאה נעשה **שלא מדעת** [שלא מרצון] הנחסר! **תאמר ברבית, דמדעתיה**. מרצונו של הלוח הוא נותן את הריבית למלוח, ואם כן הוכחה התורה לייחד לאו על ריבית.

ואם כוונתך לומר, **דלא לכתוב רחמנא לאו באונאה, ותיתי** [יהא נלמד איסורן] **מהנך**, מריבית וגזל?!

הלא יש לפרוך ולומר: **מה להנך**, ריבית וגזל, מה שאסרתם התורה, **שכן אין דרך מקח וממכר בכך**. מה שאין כן באונאה, מאחר ויש בני אדם המוכנים לשלם על חפץ

אפילו יותר משוויו, נחשבת האונאה כחלק מדרכי המסחר. ושמא דבר כזה לא נאסר מן התורה.

אלא, וודאי כוונת המקשה בשאלתו "תיתי חדא מתרתי", היתה, **דלא לכתוב רחמנא לאו בגזל, ותיתי מהנך**, מאיסור ריבית ואונאה, בקל וחומר: אם חסרון ממון הנעשה מדעת אסור, חסרון הנעשה על ידי גזל, לא כל שכן!

ועל לימוד זה אין תשובה!

כי **במאי פרכתא**? אם תפרוך, **מה לאיסור רבית, שכן יש בו חידוש** בזה שגם הלוח, שאינו מחסר ממון, אסור, ולכן אין מקור מכאן לאיסור גזל!

אומר לך, **אונאה**, שלא נאמר בה חידוש זה ואסורה — **תוכיח** לך, שאין האיסור בריבית דוקא, וממילא נלמד גם לגזל.

ואם תדחה את הלימוד מאונאה, משום "מה לאונאה שכן לא ידע המתאנה ומחיל", מה שאין כן בגזל, שיודע הנגזל מן הגזילה ומתייאש ממנה, ושמא היא מותרת?

על זה **רבית תוכיח** לך, שאסורה, למרות שיודע הלוח מההפסד שלו.

וחזר הדין [כך הוא הכלל בלפחותא של "במה הצד", כשיש שני "מלמדים", שבכל מלמד יש חומרא מסויימת, אין אנו דוחין את הנלמד [השלישי] משום שאין לו את החומרא המסויימת שבכל מלמד. מאחר והמלמדים עצמם] **לא ראי זה כראי זה** [אינם דומים זה לזה], והרי זו הוכחה כי לא החומרא המסויימת שבהן גורמת הדין. אלא, **הצד השהו שבהן** גורם את הדין, והרי הצד

ומשנינן: "דבר הלמד מעניינו". עדיף לרבות מיתור הפסוק ענין הדומה לענין שעליו מדבר הפסוק.

ואיסור לא תגזול **בעניינא ד"שכיר" כתיב**. א-ב-1 שנאמר [ויקרא יט] "לא תעשוק, ולא תגזול". וכבישת שכר שכיר היא הנקראת בתורה "עושק", לכן יש לרבות מן היתור לאו נוסף לכובש שכר שכיר, ולא לריבית ואונאה.

עד עתה דיברנו למה נצרף הלאו של "גזול", שהוא חטיפת הממון בפני הבעלים, ונאמר בו [ויקרא יט יג] לא תעשוק ולא תגזול. הרי ניתן ללמוד את האיסור מריבית ואונאה.

עתה תשאל הגמרא על הלאו של "גניבה", הנאמר קודם לכן [פסוק יא]. וגניבה פירושה, לקיחת הממון שלא בפני הבעלים — כגון בלילה.

והכי מקשינן: "לא תגנובו" **רכתב רחמנא** [ויקרא יט פסוק יא] לאסור גניבת ממון, למה לי? הלא נוכל ללמוד איסור לחסר ממון חברו מריבית ומאונאה!

ומתריצין: הפסוק של לא תגנובו נכתב כדי לרבות עוד אופנים של גזילה שגם הם אסורים.

ובדתניא: ממה שכתבה התורה "לא תגנובו" בלשון רבים, אנו למדים כי איסור גניבה הוא בכל אופן, גם כשכוונת הגניבה לא היתה להנאת הגנב עצמו, כי אם **על מנת למיקט**, בכדי לצער את הנגזל.

וכמו כן, איסור "לא תגנובו" קיים, גם אם

השווה באיסור ריבית ואונאה **שכן גזולו** [המלווה מחסר ממונו של הלווה, והמוכר מחסר ממונו של הלוקח].

אף אני אביא גזל, שאין לך מחסר ממון גדול ממנו, וודאי יהא אסור!

ומשנינן: **אמרי, הכי נמי**, אכן ניתן ללמוד איסור גזל מאיסור אונאה וריבית בלימוד של כמה הצד⁽⁷⁾.

אלא אם כן, תחזור הקושיה, **לאו בגזל, למה ליו?**

נתרץ: הלאו של לא תגזול בא לרבות לאו **לכובש שכר שכיר**, למי שכופר ונמנע מלשלם שכר שכיר. ואיסור זה לא היה נלמד מריבית ומאונאה, כי כובש שכר שכיר איננו מפסיד ממון לחבירו, אלא שמונע ממנו את שכרו המגיע לו.

ותמהינן: האם לכובש שכר שכיר צריך ריבוי? והרי "**כובש שכר שכיר**" **בהדיא כתיב ביה** איסור, שנאמר [בדברים כד] "לא תעשוק שכיר עני ואביון!"

ומשנינן: מה שכתבה התורה פסוק נוסף, היינו **לעבור עליו** [הכובש שכר שכיר] **בשני לאוין**.

ומקשינן תו: אם כדברייך, שהפסוק לא נצרף לגופו אלא לרבות במקום אחר שני לאוין, מנין לך להעמיד את הפסוק על כובש שכר שכיר דוקא!

ולוקמה ברבית ואונאה, **לעבור עליו בשני לאוין?**

7. והקשו התוספות וכי כל גזילה ניתנת להלמד מאונאה, והלא עבדים נתמעטו מאונאה בפרק